

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ

На основі аналізу літературних джерел з'ясовано поняття гендерної культури, виділено її компоненти та виявлено основні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до формування гендерної культури школярів. Визначено і обґрунтовано педагогічні умови, специфічні для підготовки вчителя біології.

Ключові слова: гендер, гендерна культура, педагогічні умови

Процес підготовки майбутнього вчителя є невід'ємним компонентом загального циклу освіти. Реалізація як самого цього процесу, так і його кінцевої мети вимагає дотримання певних педагогічних умов. Виділення цих умов, як загальних, так і специфічних для вчителя певної дисципліни, є важливою педагогічною проблемою і потребує щонайглибшого дослідження.

З огляду на тему дослідження, значний інтерес для нас представляють наукові пошуки, пов'язані з дослідженням гендерної культури як компонента загальної культури особистості та процесу підготовки особистості педагога до її формування (П.П. Терзі, С.Т. Вихор, І.С. Мунтян, І.В. Іванова, О.І. Васильченко).

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов, необхідних для ефективної підготовки майбутнього вчителя біології до формування гендерної культури школярів.

Головні завдання дослідження:

- з'ясувати поняття та основні компоненти гендерної культури;
- виділити основні педагогічні умови ефективної підготовки майбутнього вчителя до формування гендерної культури школярів;
- виявити педагогічні умови, специфічні для підготовки майбутнього вчителя біології.

Формування гендерної культури сучасного демократичного суспільства неможливе без визначення місця гендерної культури в освітньому процесі [1]. Еволюція поглядів на місце гендеру у системі освіти призводить до генералізації ключових понять та спонукає дослідників до більш комплексного розгляду проблеми. Від понять гендерної освіти та виховання сучасна педагогічна наука переходить до поняття гендерної культури. Це дає простір до реалізації сучасних методологічних підходів, методів, засобів і форм навчання.

Ряд учених, зокрема О.І. Васильченко, визначає **гендерну культуру** як складову спеціалізованої культури, що є результатом впливу на особистість конкретних людей, які займаються проблемами міжособистісних відносин професійно та виявляється в усвідомленні особистістю мотивів, потреб, цінностей, знань, поведінки пов'язаних із відносинами між представниками чоловічої і жіночої статі [2, с. 51].

Особливу цінність для нашого наукового пошуку представляє дослідження П.П. Терзі. У своїй роботі вчений дає визначення гендерної культури та виявляє основні її компоненти.

Гендерна культура (за П.П. Терзі) — це індивідуальна характеристика особистості, як особливий спосіб оформлення нею своєї життєдіяльності, зумовлений прагненням до максимальної реалізації своїх сил і здібностей як представника певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних інтелектуальних, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик, заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір адекватної стратегії гендерної ідентичності, засвоєнні цінностей, норм і правил статево-рольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності, що відповідає принципам гендерної рівності і демократії [3, с. 60].

Феномен гендерної культури автором ретельно проаналізовано. На основі цього аналізу П.П. Терзі виділяє три основні компоненти гендерної культури:

- когнітивний (знання основних термінів та понять, наявність знань про розподіл гендерних ролей та основні гендерні стереотипи в контексті історії та сучасності, знання основних теорій гендеру, розуміння процесу формування гендерної ідентичності);
- аксіологічний (розуміння і визнання доцільності ідей гендерної рівності, уникнення реалізації застарілих гендерних стереотипів, позитивне сприйняття себе, своєї статі та гендеру, орієнтація на самовдосконалення);
- дієво-практичний (гендерна толерантність, повага до людини незалежно від її гендерної ідентичності, боротьба із стереотипами суспільства) [3, с. 61].

І.В. Іванова визначає низку педагогічних умов, необхідних для ефективної реалізації процесу підготовки студента до формування гендерної культури учнів. Зазначимо, що у своїй роботі дослідниця оперує поняттям "гендерна освіта". Однак детальний аналіз дослідження засвідчує, що реалізація запропонованих авторкою педагогічних умов однаково цінна і для комплексного процесу формування гендерної культури.

І.В. Іванова визначає такі *педагогічні умови*:

- 1) забезпечення гендерно-орієнтованої спрямованості змісту психолого-педагогічних дисциплін;
- 2) тренування вмінь і навичок конструювання й організації виховних заходів гендерної спрямованості;
- 3) активізація форм і методів позааудиторної виховної роботи через залучення студентів до діяльності громадських організацій [4].

Реалізацію першої педагогічної умови авторка пропонує здійснювати шляхом як уведення до змісту навчання традиційних дисциплін інформації про гендер, протиставлення гендерного підходу традиційним освітнім підходам, розвиток досліджень з проблематики статі у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, так і розробки нових курсів, що формували б комплексне уявлення про місце гендеру в педагогіці. Основною формою навчання тут виступає лекція.

Друга педагогічна умова реалізувалася на семінарських заняттях як з традиційних курсів, так і з запропонованого дослідницею спецкурсу. Шляхом подачі структурованих інформаційних блоків стимулювалася підготовка і розроблення студентами виховних заходів гендерної спрямованості для старшокласників.

Третя педагогічна умова реалізувалася через залучення студентів до роботи у вже існуючій громадській організації, а також створення та активну участь в організації, створеній самими студентами [4].

Реалізація вищеназаних педагогічних умов є ефективним засобом здійснення підготовки майбутнього вчителя до формування гендерної культури школярів. Однак процес підготовки вчителя біології має певну специфіку, що потребує глибокого дослідження і подальшого врахування у наукових пошуках. До таких особливостей, на нашу думку, можна віднести:

- викладання професійних дисциплін превалює над викладанням гуманітарних;
- зорієнтованість на емпіричний шлях здобутку знань;
- зорієнтованість викладання спеціальних дисциплін лише на теоретичний аспект, без демонстрації їх зв'язку з суспільством.

Система і зміст навчання на природничому факультеті здебільшого зорієнтовані на формування високої професійної культури майбутнього дослідника або працівника специфічного виробництва. Через це акцент робиться на предметах спеціального циклу. Предмети загального циклу зазвичай викладаються несистематично. Через брак аудиторних годин навчальний матеріал подається дуже стисло, значний обсяг інформації залишається для самостійного опрацювання студентів. У той же час подібне ставлення до гуманітарних предметів позбавляє студентів можливості ефективного вивчення соціології, філософії, педагогіки та інших близьких предметів. Як наслідок, через обмеження в часі, студенти недостатньо глибоко засвоюють необхідний матеріал під час аудиторних занять, а завдання для самостійного опрацювання неспроможні виконати через несформованість відповідних навичок. Окрім цього, подібний підхід призводить до формування однобічно орієнтованого світогляду майбутнього фахівця. Подібний варіант неприпустимий для майбутнього педагога.

Щодо другої особливості зауважимо, що сукупність навчальних предметів природничо-наукового циклу зорієнтовує студентів на емпіричний шлях здобування наукових знань. Вони звикають користуватися обмеженою кількістю інструментів наукового пізнання, що не сприяє гнучкості мислення. На подібній онтологічній базі складно формувати будь-які соціокультурні конструкції.

Аналізуючи третю особливість, зазначимо, що в сучасній природничій науці дуже поширений підхід "науки заради науки". Навчальний зміст перевантажений фактами, котрі досить часто не потребують глибокого вивчення і запам'ятовування. Натомість діяльнісний компонент спеціальної освіти досить часто ігнорується. Унаслідок цього в частини студентів не виробляються навички самостійного дослідження, аналізу і узагальнення інформації. Подібний підхід є шкідливим як для професійної підготовки в галузі біологічної науки, так і для професійно-педагогічної підготовки. Надмірна затеоретизованість освіти перешкоджає формуванню гармонійної особистості. У контексті нашого дослідження зазначимо, що зорієнтованість на здобуття теоретичних знань у достатній мірі сприяє розвитку лише когнітивного компонента, гальмуючи розвиток аксіологічного і практичного компонентів гендерної культури майбутніх педагогів.

З огляду на це, доцільно виділити педагогічні умови, що були б специфічними саме для процесу підготовки вчителя біології до формування гендерної культури школярів. На даному етапі дослідження ми можемо виділити такі педагогічні умови:

1) упровадження в освіту студентів біологічних факультетів методологічних підходів, спрямованих на соціальний розвиток особистості;

2) тренування навичок гендерно чутливої вербальної та невербальної комунікації.

Виділення першої педагогічної умови пов'язане з тим, що, як було зазначено раніше, зміст освіти на природничих факультетах класичних університетів здебільшого зорієнтований на здобуття теоретичних знань. Отже, повною мірою в цій системі освіти реалізується лише компетентнісний підхід. Уведення інших підходів (зокрема, аксіологічного, антропологічного, культурологічного, особистісно орієнтованого та гендерного) дозволяє сформувати в студентів відповідну систему цінностей, мотивувати їх до творчої активності, демонструвати утворення соціокультурних конструктів на базі біологічних особливостей людини, розділити стереотипи суспільства та принципи існування гармонійної особистості та гармонійних міжособистісних стосунків. Випускники природничих факультетів, як правило, стоять осторонь громадських ініціатив, покликаних увести особистість у систему сучасних соціокультурних процесів, дати їй навички взаємодії у сучасному суспільстві. До таких ініціатив долучаються, як правило, лише найбільш активні особи, чий рівень сформованості особистісної культури і без того перевищує середній.

Необхідність упровадження другої педагогічної умови пов'язана з реалізацією гендерних стереотипів суспільства і передаванням їх перш за все в системі комунікації між членами соціуму. Тому для формування гендерної культури майбутніх учителів дуже важливо правильно проаналізувати педагогічну комунікацію, виділити її вербальні та невербальні компоненти і поставитися до реалізації комунікаційного процесу з певною гендерною чутливістю. До вербального компонента комунікації належить гендерно чутлива лексика та термінологія (вживання поряд термінів "студент/студентка", "автор/авторка", "дослідник/ дослідниця" і т. ін., утримання від ретрансляції гендерних стереотипів. Невербальний компонент комунікації виявляється в гендерно стереотипній поведінці, одязі, жестах, котрих майбутньому педагогу варто уникати.

Висновки. Аналіз наукових джерел за тематикою дослідження та власні наукові пошуки дозволяють зробити такі висновки:

- гендерна культура є важливим науковим феноменом та невід'ємним компонентом формування особистості педагога в системі професійної освіти;
- процес підготовки майбутнього вчителя до формування гендерної культури школярів вимагає реалізації низки педагогічних умов.

Підсумовуючи, зауважимо, що підготовка майбутнього вчителя біології до формування гендерної культури школярів має певну специфіку і потребує виявлення відповідних педагогічних умов, що дозволяють ураховувати цю специфіку. Зазначена проблема й стане перспективою подальших досліджень у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендерна культура сучасного демократичного суспільства [Електронний ресурс] / Андрієнко О.В.// Гілея: науковий вісник — 2010. — Вип. 31. — Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_

Gum/Gileya/2010_31/Gileya31/F8_doc.pdf

2. Формування гендерної культури студентів університету як предмет і об'єкт дослідження [Електронний ресурс] /Васильченко О.І. // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. — 2008. — Вип.1. — С.48-52. — Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/pe_d/2008_1/vypusky/2008-26-06/vasilchenko.pdf

3. Технології гендерного виховання як основа набуття професійної компетентності сучасного педагога [Електронний ресурс] / Желізняк О.В. // Наукові праці. — 2010. — Вип. 123. — С.59–63. —Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc%5FGum/Npchu/Pedagogy/2010_123/123-10.pdf

4. *Іванова І.В.* Підготовка майбутніх учителів до основ гендерної освіти старшокласників у процесі навчально-професійної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Іванова І.В. — Одеса, 2007. — 259 с.

Подано до редакції 27.06.11
